

УДК 373.3-056.2/.3:796.011.3

DOI <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2024-4-08>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ ІНКЛЮЗИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пиптюк П. Ф.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-8188-2046
piptyk Pavel@gmail.com*

Коваленко Ю. О.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-0827-9371
visnik_znu@ukr.net*

Заярська Н. О.

*студентка IV курсу спеціальності «Фізична культура і спорт»
кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0003-3196-9543
natalyazayarska@gmail.com*

Ключові слова: інклюзія,
інклюзивна освіта,
інклюзивне фізичне
виховання, фізична
культура, особливі діти.

У статті досліджуються особливості організації та методичного супроводу інклюзивного фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку, що стало її основною метою. Поняття «інклюзія», «інклюзивна освіта» «інклюзивне фізичне виховання» поступово стають невід'ємною частиною представників освітянської педагогічної спільноти. Інклюзивне навчання – це рівний доступ до якісної освіти всім дітям, включаючи дітей з особливими освітніми потребами. Відсутні теоретичне обґрунтування, концептуальні та технологічні підходи до вирішення даної проблеми, інтеграційні програми, що дало поштовх для дослідження даної теми. Сьогодні в Україні немає одностайної думки з питання впровадження системи інклюзивної освіти в загальноосвітні школи, особливо в систему фізичного виховання дітей. Багато фахівців не вірять в ефективність подібної системи, а деякі взагалі вважають її нездійсненною, уважаючи, що різні можливості і здібності учнів є непереборною перешкодою для його впровадження. Причому, як відзначають вони, відмінності дітей особливо яскраво проявляються саме в руховій сфері, під час уроків фізичного виховання. Тому було вирішено провести практичне дослідження на базі загальноосвітніх шкіл м. Запоріжжя (ЗОШ № 3) для виявлення особливостей організації та методичного супроводу інклюзивного фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку. У ході дослідження вивчалася науково-методична література, зокрема нормативні документи, з проблеми

інклюзивного фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку. Основне місце в дослідженні відводилося педагогічним спостереженням за дітьми з особливими освітніми потребами під час проведення різних форм фізичного виховання (урок фізичної культури, фізкультхвилинка, фізкультурно-спортивні свята, заняття з ЛФК). Досліджувалися особливості навчання «особливих дітей», матеріально-технічні умови, методи та принципи навчання у процесі фізичного виховання. Як результат дослідження, зроблено висновки про необхідність підвищення ефективності процесу інклюзивного фізичного виховання в освітніх установах учителю, який здійснює інклюзивне фізичне виховання, за допомогою певних рекомендацій.

FEATURES OF ORGANIZATION AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF INCLUSIVE PHYSICAL EDUCATION OF YOUNGER SCHOOL AGE STUDENTS

Ryrtiuk P. F.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods
of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8188-2046
piptykpavel@gmail.com*

Kovalenko Yu. O.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods
of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0827-9371
visnik_znu@ukr.net*

Zayarskaya N. O.

*4th year Student of the Specialty Physical Culture and Sports
Department of Theory and Methods of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0003-3196-9543
natalyazayarska@gmail.com*

Key words: *inclusion, inclusive education, inclusive physical education, physical culture, special children.*

The article examines the features of the organization and methodological support of inclusive physical education of primary school students, which has become its main goal. The concepts of "inclusion", "inclusive education", "inclusive physical education" are gradually becoming an integral part of the representatives of the educational and pedagogical community. Inclusive education is equal access to quality education for all children, including children with special educational needs. There is no theoretical justification, conceptual and technological approaches to solving this problem, there are no

integration programs, which gave impetus to the study of this topic. Today in Ukraine there is no unanimous opinion on the issue of introducing a system of inclusive education in general schools, especially in the system of physical education of children. Many specialists do not believe in the effectiveness of such a system, and some even consider it unfeasible, believing that the different capabilities and abilities of students are an insurmountable obstacle to its implementation. Moreover, as they note, the differences of children are especially clearly manifested in the motor sphere, during physical education lessons. Therefore, it was decided to conduct a practical study on the basis of secondary schools in Zaporizhia (secondary school No. 3) to identify the features of the organization and methodological support of inclusive physical education of primary school students. During the study, scientific and methodological literature was studied, in particular regulatory documents, on the problem of inclusive physical education of primary school students. The main place in the study was given to pedagogical observation of children with special educational needs during various forms of physical education (physical education lesson, physical education minutes, physical education and sports holidays, exercise therapy classes). The features of training "special children", material and technical conditions, methods and principles of training in the process of physical education were studied. As a result of the study, conclusions were drawn about the need to increase the effectiveness of the process of inclusive physical education in educational institutions for teachers who provide inclusive physical education using certain recommendations.

Постановка проблеми. Одним із важливих результатів гуманістичного розвитку сучасного українського суспільства можна вважати інклюзивну освіту. Сутність її полягає у тому, що діти з обмеженими можливостями здоров'я отримують можливість навчатися у звичайних загальноосвітніх школах разом зі здоровими однолітками, бути прийнятими в їхній колектив, розвиватися відповідно до своїх можливостей і знаходити перспективу участі в житті суспільства [1].

Інклюзивне навчання було введено в 1970-х роках і сьогодні широко та з успіхом практикується у США, Канаді та країнах Європи [3; 4].

Поняття «інклюзія», «інклюзивна освіта» «інклюзивне фізичне виховання» поступово стають невід'ємною частиною представників освітньої педагогічної спільноти. Інклюзивне навчання – це рівний доступ до якісної освіти всім дітям, включаючи дітей з особливими освітніми потребами.

Що стосується інклюзивного навчання в Україні, то ще з 2010 р. Міністерство освіти і науки України запустило в роботу «Концепцію розвитку інклюзивної освіти» (Наказ МОН від 01.10.2010 № 912), а в 2011 р. вийшла Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» [2; 5].

Слід відзначити, що інклюзивна освіта в Україні розвивається не так швидко, як би хотілося представникам освіти і батькам дітей з осо-

бливими освітніми потребами. Станом на 2016 р. в Україні було приблизно 1 800 інклюзивних класів, у яких навчалося не більше 3 тис учнів. Проте з кожним наступним роком кількість таких дітей збільшувалася в рази, що не можна сказати про методичний супровід роботи з такими «особливими» дітьми.

Відсутні теоретичне обґрунтування, концептуальні та технологічні підходи до вирішення даної проблеми, інтеграційні програми.

Сьогодні в Україні немає одностайної думки з питання впровадження системи інклюзивної освіти в загальноосвітні школи, особливо в систему фізичного виховання дітей. Багато фахівців не вірять в ефективність подібної системи, а деякі взагалі вважають її нездійсненною, уважаючи, що різні можливості і здібності учнів є непереборною перешкодою для його впровадження. Причому, як відзначають вони, відмінності дітей особливо яскраво проявляються саме в руховій сфері, під час уроків фізичного виховання.

Мета статті – дослідити особливості організації та методичного супроводу інклюзивного фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для виявлення особливостей організації та методичного супроводу інклюзивного фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку доцільно провести практичне дослідження. Дослідження проводилося з вересня 2017 р. по листопад 2018 р.

на базі загальноосвітніх шкіл м. Запоріжжя (ЗОШ № 3).

У ході дослідження вивчалася науково-методична література, зокрема нормативні документи, з проблеми інклюзивного фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку. Основне місце в дослідженні відводилося педагогічним спостереженням за дітьми з особливими освітніми потребами під час проведення різних форм фізичного виховання (урок фізичної культури, фізкультхвилинка, фізкультурно-спортивні свята, заняття з ЛФК). Досліджувалися особливості навчання «особливих дітей», матеріально-технічні умови, методи та принципи навчання у процесі фізичного виховання.

У ході опитування вчителів фізичної культури м. Запоріжжя (27 осіб) вивчався їхній досвід роботи з дітьми з особливими освітніми проблемами під час проведення різних форм фізичного виховання (проблеми, чинники, що ускладнюють їхню роботу, тощо).

У ході опитування дітей та батьків дітей з особливими потребами виявляли проблем у навчанні з фізичного виховання, досягнення дітей у руховій та емоційній сферах. Загальна кількість учнів 2–4-го класів з особливими освітніми потребами (із захворюваннями ДЦП різного ступеня, глухота, аутизм, легкі психічні розлади), які брали участь у дослідженні, становила 11 осіб.

У ході аналізу спеціальної наукової літератури ми виявили, що інклюзивне навчання для дітей з особливими потребами в Україні на досить повільному рівні розвитку, а питання про відкритість та доступність освіти для «особливих дітей», навчання без бар'єрів ще залишається досить проблемним, особливо це стосується освітньої галузі «Фізична культура».

Також установлено, що дослідники по-різному трактують такі поняття, як «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивний підхід», «клас з інклюзивною формою навчання», «фізичне виховання в умовах інклюзивної освіти», «інклюзивне фізичне виховання». У контексті нашого дослідження ми будемо застосовувати поняття «інклюзивне фізичне виховання».

На жаль, визначення цього поняття в науковій літературі ми знайшли лише в дослідженнях Є.Н. Приступи [3], де поняття «інклюзивне фізичне виховання» він розглядає як «гнучку, індивідуалізовану систему фізичного виховання дітей з особливими потребами в умовах масової загальноосвітньої школи». Як здоров'яцентровану дидактичну систему вчителя фізичної культури, яка функціонує на засадах принципів педагогіки партнерства з опорою на стратегії освіти без бар'єрів, розглядає інклюзивне фізичне виховання Олена Аксьонова [2].

Тому ми вважаємо за потрібне здійснити спробу визначення цього поняття. Тож, на нашу думку, інклюзивне фізичне виховання – це процес, спрямований на розвиток і соціалізацію дитини з особливими потребами, збереження та підвищення рівня її здоров'я за допомогою фізичних вправ спільно зі здоровими дітьми.

У ході дослідження виявлено, що нині існують два підходи до включення дітей з особливими потребами в освітній процес.

По-перше, це включення 1–2 дітей з інвалідністю до класу здорових дітей. Якщо треба, то дитину супроводжує фахівець або один із батьків. Також існують окремі класи для дітей з особливими освітніми потребами на базі звичайної загальноосвітньої школи.

У нормативних документах (нормативний акт Кабінету Міністрів України у сфері освіти та з питань інвалідів) ми не знайшли чіткого переліку і ступеня захворювань дітей, з якими вони можуть навчатися в умовах інклюзивного фізичного виховання. Лише надається такий перелік захворювань «з ураженням опорно-рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи, з ураженням органів слуху, зору, внутрішніх органів». Зустрічаються такі категорії понять щодо таких дітей: діти із психічними відхиленнями та діти, які не мають психічних відхилень, але мають інвалідність.

Отже, незважаючи на зростаючий науковий інтерес до інклюзивної освіти у світі, в Україні тільки розпочато організацію навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітньому просторі.

Для більшості дітей з інвалідністю фізичне виховання й надалі залишається переважно сегрегативним (спеціалізовані заклади освіти).

У контексті нашого дослідження окреслимо низку проблем, що гальмують реалізацію інклюзивного фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку.

Перш за все – це матеріально-технічне і медичне забезпечення. Проблема матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів відображається у цілковитій відсутності тренажерів, басейнів, подекуди й спортивних залів, архітектурних особливостей для «особливих дітей», а також звичайного набору спортивного інвентарю. Вирішення всіх цих питань перебуває у компетенції держави. Також суттєвою проблемою є недосконале нормативно-правове забезпечення цього напрямку освіти, що також гальмує впровадження інклюзивної освіти. Особливо це стосується питань фізичного виховання. Вагомою проблемою інклюзивного фізичного виховання школярів є відсутність адаптованих програм, технологій організації і проведення уроків із фізич-

ної культури з дітьми, що мають відхилення у стані здоров'я, включеними у групу здорових дітей. Окрім того, низький рівень компетентності вчителів фізичної культури до здійснення інклюзивного фізичного виховання у закладах. Отже, здебільшого вони не готові до роботи в умовах інклюзії. Причина цього – недостатнє розуміння ними сутності інклюзивної освіти. Деякі з них плутають таку роботу з дітьми зі спеціальними медичними групами. Також відсутність досвіду роботи з «особливими» дітьми (низький рівень обізнаності в галузі медицини, психології, валеології, корекційної педагогіки, адаптивної фізичної культури). Але найголовнішою проблемою є некомпетентність учителів фізичної культури у застосуванні принципів та методів роботи. Вони застосовують застарілі методи та принципи роботи, яких слід позбавитися у контексті Концепції Нової української школи.

Опитування вчителів фізичної культури показало, що фахівці зі значним досвідом (10–25 років і більше) роботи у загальноосвітній школі не бояться працювати з дітьми з особливими потребами, тоді як найвищий рівень негативного ставлення до провадження інклюзивного фізичного виховання властивий молодим фахівцям, які пропрацювали у сфері освіти не більше 10 років (58%). Це, безумовно, має своє виправдання, бо вчителі зі «стажем» мають досвід роботи з дітьми СМГ, коли ці заняття проводилися окремо і не носили формальний характер, а молоді вчителі фізичної культури відносилися до таких дітей лише формально, а участь таких дітей у навчальному процесі зводилася до «сідай на гімнастичну лаву».

Опитування також показало, що на питання про перевагу в роботі з дітьми певної нозологічної групи відповіді вчителів відрізнялися більшою розмаїтістю. Проте більшість із них залюбки працює з дітьми, які мають порушення мовлення та слуху. Меншою мірою вони вважають себе готовими до роботи з дітьми, які мають порушення опорно-рухового апарату, зору, з дітьми, які мають психічні розлади. На їхню думку, робота з такими дітьми потребує більше часу (бажано не в рамках уроку), і виникають труднощі в індивідуальному підході до таких дітей.

Практично всі респонденти вказали на доцільність застосування гуманітарних технологій в умовах інклюзивної освіти. Це, на їхню думку, пов'язано з потенційно більшою небезпекою появи різних емоційно складних і навіть конфліктних ситуацій під час організації занять дітей із відхиленнями у фізичному та психічному розвитку спільно зі здоровими однолітками.

У ході опитування були виявлені чинники (за 10-бальною шкалою), які можуть ускладнити

роботу фахівця з фізичної культури під час організації спільних занять здорових дітей і дітей-інвалідів.

Більшою мірою (7,44) вчителів турбує відсутність спеціальних навичок для спілкування з дітьми-інвалідами (наприклад, володіння сурдоперекладом), а також недолік або відсутність спеціального обладнання і пристосувань для таких занять (6,67). Меншою мірою викликають труднощі недостатні знання з методики занять із дітьми-інвалідами (5,11) та організації взаємодії здорових дітей і дітей-інвалідів (4,89).

Як позитивний результат можна відзначити невисокі показники за чинником «психологічний бар'єр у спілкуванні з дітьми-інвалідами» (4,22). Велике значення має також досвід близького спілкування з людьми-інвалідами (у родині, у період навчання, на роботі). На цей факт указали 38% опитаних.

На думку Є.М. Приступи, однією із суттєвих перешкод пришвидшення темпів упровадження інклюзивного фізичного виховання в українських школах є недостатня рефлексія вчителів фізичної культури (переосмислення особистих цінностей, інтересів, мотивів, механізмів сприйняття, емоційного реагування, поведінкових шаблонів і звернення уваги на продукти власної активності).

Ще однією перешкодою є слабка готовність до інтеграції батьків як здорових дітей, так і дітей з обмеженими можливостями здоров'я. У зв'язку з чим перші не бажають приймати дану форму освіти, помилково вважаючи, що спільне навчання буде гальмувати психофізичний та інтелектуальний розвиток їхньої дитини. Другі, переживаючи за результат спілкування зі здоровим оточенням, прагнуть обмежити соціальні контакти своїх дітей. Також є проблема у системі ставлення до особливих дітей із боку однолітків. Діти не вміють спілкуватися з такими особливими дітьми або уникають контакту з ними взагалі.

У ході опитування дітей з особливими освітніми проблемами та їхніх батьків отримали таку інформацію. Перш за все, як зазначили батьки дітей, інклюзивне фізичне виховання дає змогу їм на 45 хвилин отримати задоволення від того, що їхня дитина не є ізольованою від суспільства, у них самих просинається бажання жити далі та не зупинятися в тяжкому процесі оздоровлення дитини. На нашу думку, це головний чинник. Також значущим чинником необхідності інклюзивного фізичного виховання є досягнення дітей у руховій сфері та покращенні психічного стану. Навіть незначні досягнення дітей сприймаються батьками «як політ у космос», а самі діти помітно «розквітають», стають упевненішими, спокійнішими та щасливими.

Також важливим чинником є зміни в оточенні особливих дітей, ставленні до них однолітків та їхніх батьків. Здорові діти допомагають таким дітям, опікуються ними і, врешті-решт, перестають боятися таких дітей, спілкуються з ними, самі змінюються на краще. Отже, спілкування, а тим більше співпраця під час уроків фізичної культури, здорових дітей із тими, які мають відхилення у стані здоров'я, сприятиме формуванню у здорових школярів гуманності, співчуття, милосердя, терпимості, доброзичливості, відповідальності, що є ефективним засобом морального виховання. В умовах спільного навчання під час уроків фізичної культури з учнями з особливими освітніми потребами у решті дітей спостерігаються вища соціальна відповідальність, більша впевненість у собі, що сприяє їхньому особистісному розвитку. Вияв турботи про учня з особливими освітніми потребами, зважаючи на його обмежені можливості, прийняття його таким, який він є, чутливість до його проблем, емпатійна, чуйна і тактовна взаємодія з ним, повага як до особистості та симпатія – усе це прояви душевної краси та сили, чинники справді людських, гармонійних взаємин, показники високого рівня особистісного розвитку, які мають бути «закладені» саме з ранніх шкільних років. Адже саме в процесі фізичного виховання і навчання формується справжня людина.

Таким чином, окреслені проблеми в реалізації інклюзивного фізичного виховання значно гальмують цей процес.

Вищезазначене дало нам змогу узагальнити практичний досвід роботи вчителів фізичної культури та теоретичний досвід науковців щодо особливостей методики інклюзивного фізичного виховання школярів і окреслити їх у декількох положеннях. Ми пропонуємо такі рекомендації щодо підвищення ефективності впровадження інклюзивного фізичного виховання:

1. Під час розроблення методики необхідно чітко визначитися і прийняти ідеологією інклюзивного виховання. Отже, інклюзивна освіта – один із процесів трансформації загальної освіти, заснований на розумінні, що діти з особливостями у психофізичному розвитку в сучасному суспільстві можуть (і повинні) бути залучені у соціум. Дана трансформація орієнтована на формування умов доступності освіти для всіх, у тому числі забезпечує доступ до освіти для даної категорії дітей. Інклюзивна освіта сприймає дитину такою, якою вона є, підлаштовує під нього систему освіти. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами, зменшує дискримінацію таких дітей. Інклюзивна освіта прагне розвинути методологію, спрямовану на дітей і визнає,

що всі діти – індивідууми з різними потребами в навчанні. Інклюзивна освіта намагається розробити підхід до викладання і навчання, який буде більш гнучким для задоволення різних потреб у навчанні. Якщо викладання і навчання стануть більш ефективними в результаті змін, які впроваджує інклюзивну освіту, тоді виграють усі діти (не лише діти з особливими потребами).

2. Інклюзивне навчання, зокрема фізичне виховання, дітей із відхиленнями у психофізичному розвитку має відбуватися за спільної участі різних фахівців (помічник педагога, медичний працівник, соціальний працівник, психолог, дефектолог-консультант та ін.). Співпраця команди фахівців вважається одним із важливих складників процесу інклюзивного фізичного виховання.

3. Ураховувати в процесі фізичного виховання те, що у більшості учнів із психофізичними особливостями відзначається недостатній рівень пізнавальної активності, незрілість мотивації до навчальної діяльності, знижений рівень працездатності і самостійності, розлад емоційно-вольової сфери. Є діти із затримкою психічного розвитку, порушенням опорно-рухового апарату, хворі на цукровий діабетом, слабозорі, глухі діти.

4. Застосування здоров'язберігаючих технологій для «особливих дітей»: дихальні гімнастики, звукові гімнастики, пальчикову гімнастику, фізкультхвилинки.

5. Найголовнішим пріоритетом у роботі з такими дітьми є індивідуальний підхід з урахуванням специфіки психіки і здоров'я кожної дитини. Цікавими у цьому напрямі є дослідження О.П. Аксьонової. Дослідниця окреслила найбільш рентабельні організаційно-методичні позиції, які використовуються в перспективній практиці інклюзивного фізичного виховання: колове розташування навчальних місць у групі посилює ефект спілкування її учасників; використання роздаткового матеріалу, зміст і оформлення яких стимулює учнів на активну діяльність; використання індивідуальних критеріїв і показників щодо алгоритму дій різних учнів, а також до оцінювання відносної успішності. О.П. Аксьонова зазначає, що стратегія вчителя інклюзивного класу на уроці з фізичної культури повинна складатися з таких аспектів:

- стимулювання соціальної інтеграції;
- поєднання різних видів функцій під час здійснення певного рухового завдання;
- стимулювати як групові, так і одноосібні рухові дії;
- керувати діяльністю учасників, щоб при цьому було комфортно усім без винятку;
- орієнтуватися на вікові особливості учасників, щоб психомоторні та соціальні ситуації були пов'язані з реальністю;

- пропонувати рухові завдання, які сприяють появі впевненості в собі, підвищенню індивідуального потенціалу;
- використовувати візуальні ефекти з подальшим поясненням, чітко і точно;
- стимулювати креативність учнів = розвиток мови тіла;
- використовувати ігрові практики, які стимулюють пізнавальний аспект, пам'ять; сенсорні тренування (візуальні, тактильні стимулювання тощо);
- моделювати життєздатні та безпечні ситуації;
- перш ніж пропанувати допомогу, запитати про це учня;
- завжди ставитися ввічливо, терпляче, відверто;
- використовувати власне тіло для спілкування та самовиразності;
- розвивати звички, які стимулюють розвиток здоров'я.

Працюючи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, слід застосовувати такі підходи:

1) Використання диференційованого навчання з метою більшої індивідуалізації навчання, ніж потрібно для дитини, яка розвивається нормально: уведення спеціальних розділів в освітню програму для «особливих» дітей, що відсутні в освітніх програмах здорових школярів; систематизація вправ і завдань за видами захворювань. На уроках або на додаткових заняттях підходити індивідуально до кожної дитини, яка має відхилення у здоров'ї, але не підкреслюючи її стан: надання посилених завдань для виконання; контроль виконання домашнього завдання; не виділяти серед однокласників; залучати до спортивних змагань та фізкультурно-спортивних свят або для допомоги в суддівстві; якщо стан здоров'я дозволяє виконувати ту чи іншу вправу, приймати нормативи за програмою, щоб дитина не відчувала утрату від однокласників.

2) Для «особливих» дітей повинні бути заготовлені індивідуальні картки із завданнями. Під час підготовки спортивних змагань для них необхідно комбінувати варіанти завдань, які вони відпрацьовують у рамках уроків фізичної культури або на заняттях з ЛФК.

3) Особливий контроль за фізичним навантаженням. Використання різноманітних засобів для запобігання втомі: чергування рухової і практичної діяльності, виконання спортивних завдань та вправ невеликими дозами, використання цікавого й барвистого дидактичного матеріалу і засобів наочності для активізації учнів.

6. Підвищення рівня активності дітей. Активність є однією з найважливіших характеристик усіх психічних процесів, багато в чому визначає

успішність їх протікання. Це необхідна умова успішності процесу навчання «особливих» школярів на уроках фізкультури.

7. Використання спеціальних методів (наочних (ілюстрація, демонстрація), практичних (вправи, методи контролю, самоконтролю і взаємоконтролю)), прийомів і засобів навчання, які сприяють пізнавальній діяльності учнів, формують необхідні навчальні навички на уроках фізкультури, сприяють розкриттю і розвитку потенціалу дитини, у тому числі комп'ютерні технології. Отже, бажано проводити комплексні уроки інклюзивного фізичного виховання, що включають загальнорозвиваючі, корекційні, прикладні вправи, ігри та естафети. Заняття слід проводити в різних побудовах: у колі, у вільному розподілі по залу, у колоні, у розімкнутій шерензі, на місці і в русі. Загальнорозвивальні, корекційні та прикладні вправи в молодших класах доцільно проводити у формі імітаційних вправ і ігрових завдань, об'єднаних у комплекси. До кожного заняття вчителю слід підбирати різноманітні вправи і поєднувати їх у таких пропорціях, щоб забезпечити всебічний вплив на організм кожного учня.

Необхідно пам'ятати про найбільш типові протипоказання: тривала затримка дихання під час виконання всіх видів вправ; вправа з тривалою статичною напругою; упори і виси (для учнів, які страждають на порушення функцій верхніх кінцівок); вправи, що розвивають рухливість у суглобах; нахили і повороти тулуба з великою амплітудою (після фіксації хребта).

Спираючись на емоційну і пізнавальну сферу дітей із відхиленнями у розвитку, слід застосовувати такі ефективні прийоми, як: ігрові ситуації; ігрові тренінги, що сприяють розвитку вміння спілкуватися з іншими; психогімнастика і релаксація, що дають змогу зняти м'язові спазми та затиски.

Безумовний факт, що, працюючи з дітьми з відхиленнями у розвитку, слід пам'ятати, що природне ігрове середовище, де відсутній примус, дає можливість кожній дитині знайти своє місце, проявити ініціативу і самостійність, створити сприятливі умови для реалізації природних здібностей, швидше адаптуватися до нових умов, упевненіше почувати себе у самостійному житті. У даному разі мотиваційний потенціал гри спрямований на більш ефективне освоєння освітньої програми школярами з особливими потребами. Звичайно, усе це повинно здійснюватися на доступному дітям рівні і за допомогою вчителя. Під час добору змісту занять для учнів з особливими потребами слід застосовувати, з одного боку, принцип доступності, а з іншого – намагатися не допускати зайвого спрощення матеріалу.

Отже, узагальнюючи все вищезазначене, слід вирішувати такі завдання:

- Стимулювати позитивні морфофункціональні зрушення в організмі учнів з особливими освітніми потребами за допомогою розвитку рухової координації, рухових здібностей.

- Формувати загальне уявлення про фізичну культуру, її значення в житті людини і веденні ЗСЖ.

- Навчати комплексам фізичних вправ з оздоровчою спрямованістю.

- Долати не лише фізичні, а й психологічні бар'єри для повноцінного життя.

- Розвивати компенсаторні можливості організму, підвищувати розумову і фізичну працездатність, розвинути інтерес до самостійних занять.

8. Прояв педагогічного такту. Постійне заохочення за найменші успіхи, надання своєчасної допомоги кожній дитині з відхиленням у розвитку, формування впевненості у власних силах і можливостях.

9. Наявність діагностики та обліку вихідних рухових можливостей дітей з особливими потребами, характеру рухових порушень дасть змогу розробити науково-методичні основи роботи з ними. Актуальність цього положення зумовлена важливою роллю рухового аналізатора у розвитку вищої нервової діяльності і психічних функцій людини. Так, відомо, що порушення в тонкій моториці (диференційованому русі пальців рук, координації рухів рук і ніг під час ходьби, кінестетичних порушень) визначаються тими ж механізмами, що й інтелектуальний дефект, – порушенням аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль головного мозку, в основі якого лежить органічна патологія коркових зон рухово-кінестетичного аналізатора. Цим зумовлена первинність рухових порушень у структурі загальмованого розумового розвитку людини. Усунення рухових порушень або їх удосконалення сприяють розвитку аналітико-синтетичної функції кори головного мозку, інтелекту людини. Завдяки пропріоцепції моторика впливає як на розвиток психіки, так і на стан вегетативних функцій. З огляду на цю закономірність, за допомогою зміни фізичного стану моторного аналізатора і його локомоапарату можна спрямовано впливати на діяльність різних систем організму, вищі психічні функції, на функції аналізаторів. Своєю чергою, процес фізичного виховання і навчання слід будувати так, щоб учні осмислено виконували вправи, намагаючись їх словесно проаналізувати, здійснювати регуляцію темпу, ритму, координації рухів та інших характеристик. Необхідно формувати у них способи контролю і самоконтролю за рухами, використовувати мотиваційні чинники в досягненні мети і завдань фізичного виховання. Слід постійно роз-

кривати сутність і необхідність занять фізичною культурою, формувати позитивне відношення.

10. Найважливішою частиною роботи мають бути регулярні контакти з батьками дітей з особливими освітніми потребами. Ці контакти дають змогу розширити знання батьків про фізичний розвиток дитячого організму, про профілактику захворювань, озброїти їх елементарними навичками у фізичному вихованні своїх дітей. Щоб подолати ці чинники, треба вирішити такі завдання: розвиток навичок у дитини і членів його сім'ї розуміння себе, своїх почуттів і почуттів близьких; грамотна підтримка рідними хворого, не забуваючи про власні потреби, роблячи акцент на його самостійність.

11. Створення атмосфери заохочення під час занять фізичною культурою і спортом повинно складатися з таких правил: не позбавляти дитину можливості піклуватися про себе самого; підтримувати будь-які прояви його ініціативи, відзначати його успіхи у фізичному розвитку; у міру досягнення успіхів різко не скорочувати увагу до нього, щоб у дитини не створилося враження про втрату уваги до нього; сумлінний контроль за якістю вмінь і навичок; продовження емоційного та інтелектуального розвитку, щоб вона не відчувала себе нескінченно відсталою від однолітків, а так само, щоб у дитини навіть на несвідомому рівні формувалося відчуття, що у неї є реальні можливості застосування своїх навичок і вмінь у майбутньому дорослому житті.

Висновки. Із метою підвищення ефективності процесу інклюзивного фізичного виховання в освітніх установах учителю, який здійснює інклюзивне фізичне виховання, рекомендується: проводити комплексні уроки інклюзивного фізичного виховання, які включають загальнорозвиваючі, корекційні, прикладні вправи, ігри та естафети; заняття проводити в різних побудовах (у колі, у вільному розподілі по залу, у колоні, у розімкнутій шерензі, на місці і в русі); загальнорозвивальні, корекційні та прикладні вправи в молодших класах доцільно проводити у формі імітаційних вправ та ігрових завдань, об'єднаних у комплекси; до кожного заняття вчителю слід добирати різноманітні вправи і поєднувати їх у таких пропорціях, щоб забезпечити всебічний вплив на організм кожного учня; учителю, який здійснює інклюзивне фізичне виховання, необхідно працювати в тісному контакті з лікарями, які дають відомості про індивідуальні особливості учнів; учителю, який здійснює інклюзивне фізичне виховання, необхідно пам'ятати про найбільш типові протипоказання: тривала затримка дихання під час виконання всіх видів вправ, вправа з тривалою статичною напругою, упори і виси (для учнів, які страждають на порушення

функцій верхніх кінцівок), вправи, що розвивають рухливість у суглобах (при артродезі суглобів), нахили і повороти тулуба з великою амплітудою (після фіксації хребта); щоб уникнути перевтоми учнів, учитель повинен здійснювати індивідуальний підхід до дозування фізичних навантажень

на уроці; оцінку успішності на уроках інклюзивного фізичного виховання вчителю здійснювати обережно, підходити до оцінки кожного учня індивідуально. Соціалізація дитини з особливими потребами через фізичне виховання та спорт, на нашу думку, – найбільш дієвий шлях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савчук Л.О., Юхимець І.В. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Вісник № 4 НДЛ інклюзивної освіти*. Рівне : РОІППО, 2013. 53 с.
2. Аксьонова О.П., Півненко Ю.В. Методика розробки спільних навчальних завдань для учнів інклюзивних класів. URL: <http://konferenciazoiippo2018.blogspot.com/p/v.html>.
3. Приступа Є.Н., Петришин Ю.В., Боднар І.Р. Інклюзивне фізичне виховання школярів 1–3 груп здоров'я. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 1. С. 62–67.
4. Романова С.П., Савчук А.Н., Чала О.М. Фізкультурно-оздоровче виховання дошкільнят в умовах освітньої інтеграції. *Вісник ТНПУ*. 2013. № 4(132). С. 151–157.
5. Кетріш Є.В. Про проблему інклюзивної освіти у сфері фізичної культури. *Корекційна педагогіка*. 2015. № 3. С. 121–125.

REFERENCES

1. Savchuk L.O., Yukhymets I.V. (2013). Osoblyvosti roboty z ditmy z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v umovakh inkliuzyvnoho navchannia [Peculiarities of working with children with special educational needs in inclusive education]. *Visnyk №4 NDL inkliuzyvnoi osvity*. Rivne : ROIPPO. 53 s.
2. Aksonova O.P., Pivnenko Yu.V. Metodyka rozrobky spilnykh navchalnykh zavdan dla uchniv inkliuzyvnykh klasiv [Methodology for developing joint learning tasks for students in inclusive classes]. URL: <http://konferenciazoiippo2018.blogspot.com/p/v.html>.
3. Prystupa Ye.N., Petryshyn Yu.V., Bodnar I.R. (2013). Inkliuzyvne fizychnе vykhovannia shkoliariv 1-3 hrup zdorovia [Inclusive physical education of schoolchildren of 1-3 health groups]. *Pedahohika, psykhohihiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*. № 1. P. 62–67.
4. Romanova S.P., Savchuk A.N., Chala O.M. (2013). Fizkulturno-ozdorovche vykhovannia doshkilniat v umovakh osvithnoi intehtratsii [Physical education and health education of preschoolers in conditions of educational integration]. *Visnyk TNPU*. № 4 (132). P. 151–157.
5. Ketrish Ye.V. (2015). Pro problemu inkliuzyvnoi osvity u sferi fizychnoi kultury [On the problem of inclusive education in the field of physical education]. *Korektsiina pedahohika*. №3. P. 121–125.